

Beter nieuwe arbeidsplaatsen scheppen dan de bestaande te verdelen

Om tegemoet te komen aan de sociale behoeften

Hedwige Peemans-Poullet

Dit najaar ligt de arbeidstijdverkorting (ATV) opnieuw op de sociale overlegtafels. Maar wat is de ATV echt waard in de strijd tegen de werkloosheid en vooral in de strijd voor meer levenskwaliteit, via de bevrediging van sociale en collectieve behoeften? In dat kader, stelt Hedwige Peemans-Poullet, kan de ATV een gevaarlijk project worden. De mythe van de ATV moet worden ontkracht; het collectief welzijn is meer gediend gediend met de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen dan met de uitbreiding van de privé vrije tijd, betoogt zij.

DE IDEOLOGIE VAN DE ATV

Sinds enkele jaren heeft er zich een formidabele campagne ontwikkeld om de werknemers te overtuigen dat de veralgemeende ATV de oplossing vormt voor de werkgelegenheids-crisis¹. Die propaganda roept een mythe in het leven. Deze kritiek moet helpen om weloverwogen beslissingen te nemen.

- Een eerste opmerking betreft de keuze van de variabelen waarmee men de ATV analyseert. Het betreft telkens dag-, week- of jaarvariabelen. Men houdt dus geen rekening met twee fundamentele fenomenen m.n. de langere levensduur

van de mensen en de financieringswijze van de sociale zekerheid.

Een van de belangrijkste sociale verworvenheden van de arbeidersbeweging is wel de transformatie van de arbeid in arbeidsplaatsen, met andere woorden de sociale bescherming van de periodes waarin niet gewerkt werd door de toekenning, gemedieerd door de mechanismen van de sociale zekerheid, van het equivalent van een uitgesteld loon dat wordt verworven in de periodes waarin men heeft gewerkt. In onze maatschappij is het dus belangrijk om te kijken naar de verhouding tussen de actieve levensduur (of juist de duur van het actieve beroepsloop-

baan) en de volledige levensduur (de actieve leeftijd en erna).

Maar sinds de oorlog werd het deel van de actieve periode binnen het hele leven aanzienlijk verminderd. Dat is enerzijds het gevolg van de verlenging van de leerplicht en de gemiddelde duur van de studieperiode. Anderzijds is er de verhoging van de levensverwachting. Deze is zelf gedeeltelijk het gevolg van de ATV die sinds vorige eeuw werd verworven. Maar de ATV door de verlenging van de levensduur gaat op zeer belangrijke wijze verder. Tussen nu en 2050 zullen wij na de pensioengerechtigde leeftijd kunnen genieten van een verlenging van de vrije tijd met gemiddeld acht jaar voor de vrouwen en negen jaar voor de mannen. Misschien vinden we het niet leuk om op dat moment over vrije tijd te beschikken, maar voor dat feit staan we nu eenmaal. We zullen dat gegeven moeten financieren in termen van ouderdomspensioen en medische zorg. We kunnen uiteraard, zoals in sommige landen (Denemarken) bijvoorbeeld, de spreiding van die vrije tijd veranderen door de pensioenleeftijd te verlaten in ruil voor een minder drukke beroepsbezigheid tijdens het actieve leven, maar dat belet niet dat we zullen moeten nadenken over de financiering van de sociale bescherming (pensioenen en medische zorg) tijdens die bijkomende jaren.

In de lectuur en het betoog over de ATV en ook de econometrische modellen die in dat debat worden gebruikt, maakt men zich allerm minst zorgen over de uitgaven die de werknemers moeten kunnen eisen indien vandaag hun vrije tijd en morgen hun pensioen gedekt willen zien door aantrekkelijke inkomsten. De verschillende redeneringen zijn zo gefragmenteerd dat sommigen zich volledig toespitsen op het fenomeen van de "vergrijzing van de bevolking" en het probleem van de toekomstige financiering van de pensioenen, en anderen op een ATV zonder koopkrachtverlies... Alsof er tussen die twee problemen geen enkele band zou bestaan. Alsof we ons niet zouden moeten bekommeren om de lasten die wij opleggen aan de komende generaties. Moeten we eraan herinneren dat onze sociale zekerheid functioneert op basis van *repartitie*: de vervangingsinkomens (waaronder de pensioenen...) van de werknemers worden berekend op basis van hun eigen vroeger salaris, maar het zijn de actieve tewerkgestelde werknemers die, dankzij hun sociale bijdragen², elk jaar

instaan voor de *financiering* van de pensioenen, de gezondheidszorg en de uitkeringen van de werkloze actieven (werklozen, mindervaliden...) en van gepensioneerden. De algemene onverschilligheid ten aanzien van dit probleem is verontrustend. Pretenderen dat men de arbeidsduur kan verkorten zonder loonverlies is op zich al bedrog, aangezien de stimulerende en/of compenserende tussenkomsten door de staat (zoals dat in Frankrijk het geval is, met de wet de Robien en de wet op de 35 uur), of het nu al dan niet gaat om een vermindering van de sociale bijdragen³, hetzij *niet gecompenseerd worden met inkomsten voor de sociale zekerheid*⁴, hetzij worden *gerecupereerd door de belastingen*⁵, m.a.w. ten koste gaan van de koopkracht van de werknemers. Er is mij geen enkel document bekend waarin men zich de moeite getroost om een analyse te maken van de impact van de ATV op de toekomstige financiering van de pensioenen en de gezondheidszorg. We hebben te maken met een quasi "situationistische" opstelling die een breuk inhoudt met het gebruikelijke engagement van de sociale beweging.

Hierdoor kunnen we misschien de relatieve onverschilligheid begrijpen van de vakbeweging ten aanzien van de huidige en de voor de toekomst geplande besparingen in de sociale zekerheid⁶. De regering heeft al beslist om de toekomstige pensioenen te verminderen. Als argument voor de programmering van de vermindering van de pensioenen van de werknemers⁷ gebruikte men het principe van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen (pensioengerechtigde leeftijd en duur van de loopbaan). Daarna was er de massale promotie voor deeltijds werk; het belangrijkste doel hiervan is dat men in de jaren 2020-2040 zoveel mogelijk slechts deeltijds pensioen wil betalen voor honderdduizenden vrouwen, waardoor men jaarlijks meerdere tientallen miljarden zal kunnen besparen⁸.

Deze eerste kritiek op de ideologie van de ATV is dus bedoeld om het probleem van de arbeidsduur in een *bredere* (die van het hele leven) en *maatschappelijke* context (dat van de sociale zekerheid) te situeren. Laten we ophouden met *dromen* van de zogenaamde mirakeloplossingen van de "alternatieve financiering" om niet te moeten *nadenken* over onze verantwoordelijkheden en verplichtingen ten aanzien van de sociale zekerheid.

- Mijn tweede kritiek houdt verband met de structuur van de arbeidsmarkt. Een lineaire ATV zou daarop geen invloed hebben. Maar de structuur van de arbeidsmarkt verandert, bij ons zoals in de andere ontwikkelde landen. De desindustrialisering en de tertiarisering van de economie zullen zich nog verder doorzetten: waar in 1995 het aandeel van de industrie in de werkgelegenheid bij ons 28,2 procent bedroeg en het aandeel van de diensten 69,1 procent, bedroegen die percentages in Nederland respectievelijk 22,6 en 73,7 procent, in Zweden 25,8 en 71 procent, in het Verenigd Koninkrijk 27,4 en 70,5 procent... In het licht van deze evolutie is het wenselijk dat de staat zich niet alleen zou bekommeren om de implicaties van deze transformatie voor de werknemers, maar vooral dat hij de ontwikkeling van de niet-marktgerichte tertiaire sector (van de sociale economie of de openbare diensten) zou organiseren, een sector die per definitie niet gediend wordt door de spontane mechanismen van de markt en die bijgevolg nu aan zijn lot wordt overgelaten.

Concreet is het nodig om de winsten die worden gerealiseerd als gevolg van de productiviteitsstijging en die in de industriële en de tertiaire marktsectoren arbeidsplaatsen afschaffen, in voldoende mate te gebruiken voor de werkgelegenheid in de tertiaire niet-marktgerichte sector. Een dergelijke politiek van heraanwending van de productiviteitswinsten zou ten andere zorgen voor die fameuze "arbeidsintensieve groei" die men maar blijft in het voorop stellen zonder er echt werk van te maken... Sinds zowat een eeuw speelde de overheid zo'n regulerende interveniërende rol; ik zie niet in wat vandaag het opgeven van deze politiek kan rechtvaardigen.

Maar de lineaire ATV zal jammer genoeg tot gevolg hebben dat de productiviteitswinsten worden gebruikt in de sectoren die ze produceren. Ongetwijfeld zal dat gedeeltelijk ten goede komen van de werknemers in die sectoren, maar daardoor wordt elke hervorming van de arbeidsmarkt verhinderd. En, zoals we hieronder zullen zien, de arbeidsplaatsen die men moet scheppen in de niet-marktgerichte sector zijn vooral bedoeld om het welzijn te verhogen van de werknemers met een klein of gemiddeld inkomen.

- Een derde kritiek slaat dan ook precies op de *privatisering van de productiviteitswinsten*. Het

aanwenden van de productiviteitswinsten om de ATV mogelijk te maken vertaalt zich immers, in feite, in een *privatisering* ervan. Dat betekent dat de tewerkgestelde werknemers zullen genieten van een verhoging van hun individuele verloning in de vorm van een uitbreiding van de vrije tijd. Anderzijds hebben ze daar wel recht op en de geschiedenis van de arbeidersstrijd is gedeeltelijk die van een maximalisering van het aandeel in die winsten. Die werden dikwijls geproduceerd zowel door de uitsluiting van werknemers als door de intensivering van de arbeid voor de werknemers die in de onderneming bleven.

Maar de toe-eigening van de productiviteitswinsten kan gebeuren in individuele of in gesocialiseerde vorm. Met ons voorstel willen we juist die productiviteitswinsten *socialiseren* (via voorheffing en herbestemming) om arbeidsplaatsen te scheppen die tegemoet komen aan collectieve en sociale behoeften.

De privatisering die men momenteel voor de ATV op het oog heeft wordt vandaag jammer genoeg ondersteund door een ideologie die beweert dat een verbetering van de levenskwaliteit er alleen kan komen door een individuele uitbreiding van de vrije tijd van elke tewerkgestelde werknemer. Ons voorstel stelt integendeel dat een verhoging van het welzijn vooral afhangt van een uitbreiding van de collectieve en sociale dienstverlening. Wat is het nut om vandaag te beschikken over meer vrije tijd indien men later, eenmaal gepensioneerd en afhankelijk, in een home moet verblijven onder mensonwaardige omstandigheden?

Men moet dus jammer genoeg toegeven dat de verdedigers van de ATV zich bevinden in het gezelschap van diegenen die een aangroei van het *gesocialiseerde deel* van het Nationaal Inkomen afwijzen en zonder meer kiezen voor een stijging van het geprivatiseerde deel van dat Inkomen en voor grotere sociale ongelijkheid.

Ik vrees ten andere dat die optie ook een uitdrukking is van een bepaalde "verhouding tussen de geslachten". De arbeidsplaatsen die gecreëerd moeten worden in de tertiaire, niet-markt-gerichte sector zijn immers in meerderheid "vrouwelijke" jobs; het zijn arbeidsplaatsen die grotendeels tegemoet komen aan behoeften die worden uitgedrukt door vrouwen terwijl de groei van de "vrije" tijd meer ten goede zou komen aan de mannelijke werknemers⁹.

- De ATV inruilen tegen andere sociale verworvenheden? De eis van de ATV zit zo vast in de slogans dat de werknemers vandaag bereid zijn om hem tot elke prijs te bereiken. Dat is onze vierde kritiek. Het is niet onnuttig te stellen dat de ATV niet mag worden betaald met een bijkomende verzwaaring van de arbeidsvoorwaarden, noch dat een onderneming (en haar arbeidsplaatsen) gered mag worden ten koste van een andere onderneming (en de arbeidsplaatsen daar).

Mag men een ATV aanvaarden die gepaard gaat met een nieuwe flexibiliseringsgolf? met een arbeidstijd op jaarbasis, een vermeerdering van het nachtwerk, van het weekend werk, etc.? Toch vormen die diverse vormen van flexibilisering vandaag de voornaamste tegeneis van de werkgevers. De werknemers zouden zo verliezen wat hun een eeuw gekost heeft om te verwerven, te weten, voor velen onder hen, een arbeidstijd die min of meer harmoniseert met het gezinsleven (meer bepaald met de uurroosters van de kinderen) en met het sociale leven (waardoor geregelde sociale activiteiten mogelijk zijn). In het geval van de de ATV is het in Frankrijk voor alle werknemers van een onderneming onmogelijk geworden om vakantie te nemen in gezinsverband of tijdens de schoolvakanties, sociaal of gezinstoerisme zit er voor de arbeiders van vele ondernemingen niet meer in. Het klopt dat er arbeidsplaatsen werden gecreëerd, maar is het aanvaardbaar, recht op arbeid in te ruilen voor sociale verworvenheden?

Als de ATV gepaard gaat met een verlenging van de gebruikstijd van de machines en een verhoging van de productie betekent dat voor sommige ondernemingen een groei van hun marktaandeel ten koste van andere ondernemingen die dan verplicht worden om de boeken te sluiten. Voor onze ogen spelen er zich genoeg wrede voorbeelden af. We kunnen toch niet om het even welke groei van om het even welke productie aanvaarden? Dat zou even onvoorstelbaar als onwenselijk zijn. Integendeel, moeten we niet eerder nadenken over het verband tussen de ATV en een nuttige en kwaliteitsvolle productie? Moet het aantal arbeidsplaatsen worden verhoogd als dat alleen kan als ook het nachtwerk wordt uitgebreid? De vraag naar het nut van een bepaalde productie, is ook de vraag stellen naar het zich sociale nuttig voelen bij de werknemers. Waarom proberen we niet te profiteren van de herstructurering van de markt om

ervoor te zorgen dat meer werknemers terecht kunnen in arbeidsplaatsen met hoge toegevoegde menselijke waarde?

Wij voegen eraan toe dat als een veralgemeende ATV niet wordt *voorafgegaan* door de creatie van arbeidsplaatsen in de niet-marktgerichte sector, zij voor de meeste vrouwen zal worden vertaald in een uitbreiding van het niet-betaalde huishoudelijk werk. Wie zal zich bekommeren om afhankelijke bejaarden als er geen afhankelijkheidsverzekering wordt georganiseerd om de ad hoc diensten te financieren? Waarom zou men nog kinderdagverblijven in stand houden als de ouders toch een kortere werkdag hebben? Horen we ideologen als een André Gorz al niet voorstellen om het gesocialiseerde deel van het nationaal inkomen te verlagen ("de verzorgingsstaat ontlasten") in de mate dat de arbeidstijd "met een economisch doel" vermindert, terwijl hij het uitdrukkelijk heeft over de besparingen die men zou kunnen realiseren op de loonkost van het personeel dat dan zelf zou kunnen zorgen voor de kinderen of bejaarde ouders?¹⁰ Is er geen betekenisvolle samenloop tussen het feit dat de vakbeweging ATV eist terwijl ze anderszijds de sociale prestaties prijsgeven onder de vorm van "diensten"?

ER GAAT NIETS BOVEN HET SCHEPPEN VAN SOCIAAL NUTTIGE ARBEIDSPLAATSEN...

Om tegemoet te komen aan de collectieve en maatschappelijke behoeften die nu niet bevredigd worden, om de levenskwaliteit voor de bevolking te verbeteren, zowel als de kwaliteit van de arbeid voor de actieven, om het de werklozen mogelijk te maken opnieuw een nuttige arbeidsplaats in te nemen (een manifeste en dringende nood (moet men *nieuwe* arbeidsplaatsen scheppen in de niet-marktgerichte sector (de sociale economie of de openbare diensten). Het door ons ontwikkelde voorstel bestaat uit drie stappen.

De eerste stap bestaat in de omschrijving van de sociale en collectieve behoeften die moeten worden bevredigd. Na de opmaak van dat *kadaster van de behoeften van de bevolking* die men alleen kan bevredigen door het scheppen van arbeidsplaatsen, moeten we komen tot een soort *kadaster van de geschiktheden van de werklozen* (aptitudes), van hun keuzes om de werkelijk gecreëerde arbeidsplaatsen in de hierboven opgesomde sectoren in te nemen. De laatste fase

bestaat in de *inventarisering van de huidige beschikbare en mobiliseerbare hulpmiddelen*, waarvan de besteding moet worden geheroriënteerd naar de financiering van de niet-marktgerichte sector.

- kadaster van de niet-bevredigde behoeften van de bevolking

Ook hier moet men beginnen met een kritiek op de gangbare ideeën over de “nieuwe behoeften”, de “ligging van arbeidsplaatsen”, op de inzichten van de “solidaire economie”, op de “buurtdiensten”, op de “dienstencheques”. Al deze termen hebben tot doel om de geschiedenis van de sociale economie en het voortbestaan van onbevredigde collectieve behoeften te verhullen en verwarring te scheppen tussen de “markt-economie” en de “niet-marktgerichte economie”. Men moet ook de pseudo-ruimdenkende kritiek op de “klusjes” en het “nieuwe huisknechtendom” demystificeren: ze wijst op een grondig misprijzen voor noodzakelijke activiteiten als poetsen, onderhoud, afvalruiming, etc. en voor de werknemers die nu dat soort arbeid verrichten.

Toch begint men de niet bevredigde collectieve behoeften stilaan in kaart te brengen, te inventariseren¹¹. Ik heb zelf een lijst opgesteld vertrekkend van de Belgische context¹²; hieronder volgt een korte opsomming.

- Voor een *gediversifieerde opvang van kleine kinderen* zouden er ongeveer 30.000 nieuwe voltijdse arbeidsplaatsen gecreëerd moeten worden. Het gaat om de behoeften van gewone opvang (dagverblijven, buitenschoolse kinderopvang...), van opvang buiten de normale werkdagen, van de thuiszorg voor zieke kinderen, de organisatie van buitenschoolse activiteiten. We herinneren ook aan het voorstel van *Vie Féminine* (de franstalige pendant van de KAV) om bij de geboorte van elk kind een urenkrediet van familiale hulp toe te kennen. De behoeften zijn bekend, het gekwalificeerde werkloze personeel wacht, de diensten die kunnen instaan voor de omkadering zijn aanwezig.

- De oprichting van een *afhankelijkheidsverzekering* zou 16.000 tot 20.000 nieuwe arbeidsplaatsen nodig maken. Hiermee zouden bejaarden of gehandicapten bijgestaan kunnen worden als ze niet meer in staat zijn om zelf in te staan voor hun dagelijkse onderhoud (opstaan, zich aankleden, een maaltijd bereiden, zich wassen...).

Ook hier zijn de behoeften bekend, de diagnose van de afhankelijkheidsgraad is klaar, de diensten die de coördinatie van de prestaties op zich kunnen nemen zijn voorhanden en er zijn voldoende goed opgeleide werklozen waarvan men mag aannemen dat ze het veelzijdige werk aankunnen. Door de weigering om deze diensten te organiseren binnen het kader van de sociale zekerheid kunnen de commerciële privé-verzekeringen nu mogelijk om zich in deze leemte te installeren en er winst maken ten koste van de welgestelden.

- een *alfabetiseringscampagne* zou in een eerste periode ongeveer 20.000 arbeidsplaatsen vereisen. Elke volwassene heeft recht op een “cultureel bestaansminimum”; dat recht moet kunnen worden opgeëist op elk moment van het leven en telkens de omstandigheden het vereisen. De bevoegde diensten hiervoor bestaan, de leerkrachten zijn beschikbaar...

- voor de *humanisering van de steden* zijn talloze arbeidsplaatsen nodig, in zeer uiteenlopende sectoren. In mijn inventaris vermeld ik “buurtconciërges”, parkwachters, de aanleg van parken, de uitbreiding en de verbetering van de sociale huisvesting, het herstel en onderhoud van oude woningen, van verlaten industriële sites, de hulp aan bejaarden of anderen die het moeilijk hebben om hun woning te herstellen of te onderhouden, de (her)ontplooiing van het openbaar vervoer in de steden, de opwaardering van het kunst- en cultuurpatrimonium, de strijd tegen de vervuiling van de atmosfeer, de geluids- en lichtoverlast, de toerusting van achtergestelde buurten, de aanleg van plantsoenen en het onderhoud ervan, de netheid in alle stadsbuurten...

- ook voor de *humanisering van de landelijke zones* zijn talloze arbeidsplaatsen nodig. In die landelijke zones moet het openbaar vervoer opnieuw geactiveerd worden. Maar er is ook het schadelijke en onwelriekende mestprobleem, het probleem van de hoogspanningsmasten... Er moet opnieuw een lokaal cultureel leven totstandkomen, jongeren moeten een zinvol vrijetijdsaanbod krijgen... In veel landelijke zones moet het landschap hersteld worden en oude industriële sites moeten, voor zover die er zijn, gerestaureerd en opnieuw gebruikt worden.

- de *desintensivering van de landbouwproductie* zou voor zeer veel arbeidsplaatsen zorgen. Iedereen weet dat de productiviteit in de landbouw moet dalen, dat men moet terugkeren naar een extensievere productie waardoor het gebruik van schadelijke producten en kwalijke praktijken zal verminderen. In verscheidene landen zijn er pilootprojecten waardoor de landbouwers met de overheid overeenkomsten kunnen afsluiten die landbouwproductie en natuurbescherming met elkaar combineren (naar analogie met de riviercontracten).

- voor de *vermindering van de arbeidsintensiteit* in diverse sectoren is een uitbreiding van het aantal werknemers nodig. De situaties waarin de arbeidsvoorwaarden onmenselijk zijn geworden door een ongebreidelde opdrijving van de productiviteit zijn voldoende bekend. Wat te zeggen bvb. over het werk van de ziekenhuisverplegers? De stijging van de bezettingsgraad van de ziekenhuisbedden vraagt meer zorg en heeft de verpleging tot een bijzonder intensieve arbeid gemaakt, zodanig dat de zorgverleners onder een ondraaglijke stress werken. Een vermindering van de arbeidsduur riskeert dat proces nog te verscherpen. Vóór alles moet de intensiteit verminderen door het arbeidsvolume uit te breiden.

- tenslotte is er het hele concept van de *politiek van duurzame ontwikkeling* die ons moet doen kiezen voor nieuwe arbeidsplaatsen in plaats van voor ATV. Door de invoering van de ATV doet men eigenlijk niets ernstigs aan de schoolproblemen van de jongeren, aan preventie tegen geweld, tegen seksuele uitbuiting van kinderen, tegen prostitutie ... De vrije tijd moet opnieuw gesocialiseerd worden, het vrije tijdsaanbod moet toegankelijk gemaakt worden voor zieken, voor bejaarden die in een home leven of thuis vastzitten. Men verwacht dat de uitbreiding van de vrije tijd het politieke engagement van de burgers zal verhogen, maar dat veronderstelt dat de permanente vorming opnieuw wordt aangezwengeld...

Een dergelijke opsomming van de behoeften maakt soms ongeduldig. Die reactie wijst er ook op hoezeer de werkgelegenheids crisis en de restrictieve budgettaire politiek onze verwachtingen hebben aangevreten. Wij durven niet meer denken aan al die dingen die het sociale en

collectieve leven aangenaam maken. We moeten dringend een einde maken aan die staat van bevrozing van de collectieve wenselijkheden...

Uit het opmaken van een dergelijk kadaster van noden en behoeften zal vlug blijken dat er 250.000 tot 300.000 nieuwe arbeidsplaatsen nodig zijn. Die zullen zeker niet de volledige werkloosheid opslorpen en nog minder de ondertewerkstelling, maar het is een aanzet. Het komt erop aan nu een sneeuwbal effect voor de werkgelegenheid op gang te brengen...

De publicatie van het bovenvermelde kadaster en het opmaken van een sociaal jaarverslag om de evolutie ervan op te volgen, zouden uitstekende politiseringsinstrumenten zijn.

- de vaardigheden van de werklozen inventariseren

Ook hier zou men moeten beginnen met een ideologische desintoxicatiekuur. Hoe is het mogelijk dat wij al die slogans slikken over de "oninzetbaarheid" van de werklozen, over het verband tussen het zogeheten te lage scholingsniveau en de werkloosheid¹³?. Zo'n betoog zegt eigenlijk alleen iets over het onvermogen van diegenen die het hanteren.

Mijn voorstel houdt in dat het verband tussen de kwalificatie van de werklozen en de werkgelegenheid wordt omgekeerd. Men moet beginnen met aan de werklozen voor te stellen welke arbeidsplaatsen men zal scheppen (vertrekkend van het kadaster van de hierboven beschreven behoeften) en hen te vragen welke functie zij willen opnemen. De inzetbaarheid of de kwalificatie van de werkloze wordt dan een bredere notie dan hun opleiding of hun vroeger uitgeoefend beroep. Het slaat dan ook op wat ze willen gaan doen nadat ze de werkloosheidsschok hebben ondergaan. Het moet de werklozen duidelijk worden dat men voor hen de nodige vorming wil organiseren waardoor ze de door hen beoogde arbeidsplaats kunnen innemen. Sommigen zullen slechts een lichte herscholing nodig hebben (bvb. kinderverzorgsters die op zieken zullen passen), anderen zullen behoefte hebben aan een meer fundamentele vorming. In elk geval zullen zij gemotiveerd zijn om een vorming te volgen, door de zekerheid dat ze nadien de gewenste arbeidsplaats zullen kunnen innemen. Uiteraard is, bij het op elkaar afstemmen van de arbeidsplaatsen van het kadas-

ter en de vaardigheden een repressieve benadering van de werklozen, uitgesloten.

- een inventaris van de beschikbare financieringsmogelijkheden...

De te scheppen arbeidsplaatsen in de niet-marktgerichte sector (de openbare diensten of de sociale economie) zijn arbeidsplaatsen die gedeeltelijk of volledig gesubsidieerd moeten worden. Daar is niets beschamends aan. En het maakt ze niet minderwaardig tegenover de marktsector die van zijn kant vandaag goeddeels gesubsidieerd wordt (rechtstreeks en onrechtstreeks) en gesteund door een reglementering die op haar maat.

Het is normaal dat men bij de afweging van de collectieve en sociale behoeften rekening houdt met de betaalbaarheid. Maar het politieke debat moet zich toespitsen op de erkenning van het collectieve of sociale karakter van die behoeften. Indien ze als dusdanig worden erkend, dringt subsidiëring zich op, volledig of gedeeltelijk. In dat geval wordt er ook een financiële tussenkomst gevraagd van de gebruikers van de goederen of de diensten die niet door de markt worden geleverd. De subsidiëring moet een vorm van neerwaartse sociaal-economische herverdeling verzekeren, daarom is het nodig om de organisatie van de dienstverlening te subsidiëren en niet de gebruiker van die diensten¹⁴.

Als basis voor de subsidiëring reken ik op ongeveer 1 miljoen per volledig gesubsidieerde arbeidsplaats (of voor twee voor de helft gesubsidieerde arbeidsplaatsen) en dus 1 miljard voor 1000 arbeidsplaatsen. Voor de 300.000 arbeidsplaatsen waarover hierboven sprake moet er dus jaarlijks ongeveer 300 miljard worden gevonden. Die kan men zowel vinden bij de steunmaatregelen en de rechtstreekse subsidies als bij de schrapping van hulpprogramma's en onrechtstreekse subsidies zoals de fiscale aftrek (fiscale uitgaven) of de vermindering van de sociale bijdragen.

- de eerste post die kan worden geschrapt is die van de *subsidies aan marktgerichte ondernemingen*. Ik wil me hier niet wagen aan een evaluatie van die overheidssteun, maar de patroonsorganisatie Fabrimetal houdt een repertorium bij van de beschikbare hulpmaatregelen; er zouden er meer dan 400 zijn. Dat repertorium maakt

uiteraard geen melding van het manna dat de ondernemingen zo ontvangen.

In een discussiebijdrage daterend van 1988 onderscheidt Max Frank negen categorieën van overheidssteun. Voor 1980 (het laatste jaar van zijn analyse) kwam hij voor alle rubrieken samen tot een totaal van meer dan 301 miljard frank, hetzij 8,6 procent van het BNP. Voor hetzelfde jaar bedraagt het totaal van de uitgaven voor de werkloosheid (inbegrepen de maatregelen om de werkgelegenheid aan te zwengelen) slechts 3,8 procent van het BNP¹⁵. De hulp en de subsidies aan de ondernemingen werden sindsdien zeker niet verminderd. Integendeel, vandaag moet men ook rekening houden met de verlaging van de sociale (de zgn. patronale) bijdragen die ongeveer 70 miljard bedragen¹⁶ en met de *subsidiëring* die wordt toegekend aan *commerciële verzekeringen* die nu concurreren met sommige sectoren van de sociale zekerheid. De indirecte subsidiëring van de aanvullende pensioenverzekering (groepsverzekeringen, pensioenfondsen...) zou voor 1991 ongeveer 67 miljard bedragen¹⁷.

Al deze subsidies overtreffen verre de kosten van de werkloosheid. We moeten dus ophouden te doen alsof het spekken van de ondernemingen zal leiden tot het scheppen van arbeidsplaatsen.

Wij stellen voor om al deze steunmaatregelen grondig te evalueren en een groot deel van dat manna (dat uiteindelijk van onze eigen belastingen komt) progressief maar zeker te heroriënteren naar de niet-marktgerichte sector. Het kan niet moeilijk zijn om uit de afschaffing van allerlei steunmaatregelen en subsidies een goede honderd miljard te recupereren.

- Ook via de progressieve stopzetting van de politiek van *subsidiëring van de uitstoot van de arbeidsmarkt* zal men een goede 100 miljard kunnen vinden... Kenmerkend voor België is een zwakke tewerkstellingsgraad van de bevolking in de latere actieve leeftijd. Desondanks hebben politieke beleidsniveaus gekozen voor een politiek die erop gericht is om volwassenen geheel of gedeeltelijk van de arbeidsmarkt te verdrijven. Een groot deel van deze subsidiëring is afkomstig uit het budget van de werkloosheidsvergoedingen. Zo wordt het deeltijds werk gesubsidieerd (voor 15,4 miljard per jaar in het werkloosheidsbudget), de vrijwillige loopbaanonderbreking (goed voor 6 miljard per jaar), de

brugpensioenen waarvan een deel min of meer vrijwillig is (meer dan 53 miljard). Vandaag subsidieert de staat uit de fiscale inkomsten de vierdagenweek in de openbare diensten. Morgen wil men hetzelfde doen in de privé-sector... Tenslotte is er ook een fiscale maatregel als het huwelijksquotiënt dat sommigen er ook toe aanzet om hun echtgenote weg te houden van de arbeidsmarkt; voor 1995 zou de verlaging van de fiscale inkomsten als gevolg van de toepassing van het huwelijksquotiënt meer dan 62 miljard bedragen¹⁸.

Het is niet moeilijk om hier jaarlijks een goede 100 miljard te vinden. Indien men die miljarden zou gebruiken voor de creatie van arbeidsplaatsen in de niet-marktgerichte sector, zou men ongeveer 100.000 volledig (of 200.000 voor de helft) gesubsidieerde arbeidsplaatsen kunnen scheppen.

- de *herontplooiing van de opdrachten van de sociale zekerheid* is ook een zekere en directe manier om de schepping van arbeidsplaatsen te financieren. Tot midden de jaren '80 waren de vakbonden van mening dat de opdrachten van de sociale zekerheid niet alleen bestonden in de *financiële tegemoetkomingen* maar ook in *dienstverlening* zoals de familiale en de bejaardenhulp, de kinderdagverblijven, en de sociale diensten in de ziekteverzekering. Het ging om een dynamische opvatting van de sociale zekerheid die zo een sociaal nuttige herverdeling organiseerde, niet alleen voor de werknemers die genoten van de dienstverlening, maar ook voor hen die de zo totstandgekomen arbeidsplaatsen innamen. Jammer genoeg lijken de vakbonden vandaag toe te geven aan het liberale Angelsaksische idee dat de sociale bijdragen een "belasting op de arbeid" zijn, belastingen die moeten worden verlaagd om de arbeid "competitiever" te maken. Dat idee brengt een progressieve verlaging van het niveau van sociale bescherming met zich, te beginnen met... zijn potentieel om arbeidsplaatsen te scheppen! De liquidatie van het Fondsvoor Collectieve uitrusting en Diensten¹⁹ is hier een veel betekend voorbeeld, maar ook de weigering om de ziekteverzekering voldoende te financieren zodat het verplegend personeel in de ziekenhuizen en elders kan worden uitgebreid. Als het gaat om collectieve niet-marktgerichte diensten (maar alleen in dat geval) zou men mogen toestaan dat het werkloosheidsbudget gebruikt zou worden voor de werkgelegenheid.

Maar het toppunt is wel het vandaag gevoerde beleid van "activering van de werkloosheidsuitkeringen" waardoor het voor werkgevers in de marktsector mogelijk wordt om zich te storten op het werkloosheidsbudget dat gevoed wordt met sociale bijdragen (het uitgesteld loon van de werknemers). Deze belanden zo terug in de "zakken van de werkgevers" in een sector waar de winstmaximalisatie het einddoel is! Wij stellen dus voor om de filosofie van de sociale zekerheid weer op te nemen en deze opnieuw te ontplooiën (afhankelijkheidsverzekering, zorg voor het jonge kind, familiale en bejaardenhulp, verplegend personeel in de ziekenhuizen, thuiszorg en zorg in de rust-, en de rust- en verzorgingstehuizen: in een eerste fase moet hieroor ongeveer 70 miljard worden gevonden).

- de *socialisering van de productiviteitswinsten* vormt eveneens een financieringsbron voor de niet-marktgerichte sector. Wij stelden hierboven reeds dat de ATV zou impliceren dat de productiviteitswinsten *geprivatiseerd* zouden worden, waar wij voorstellen om ze te *socialiseren*. De rol van de staat bestaat erin om de productiviteitswinsten gedeeltelijk af te romen om zo te voorzien in de collectieve behoeften. We komen daar verder op terug.

- Moeten we eraan herinneren dat het ook nodig is te komen tot een correcte belasting niet alleen op de winsten van de ondernemingen (winsten die niet worden herverdeeld) maar ook op de coördinatiecentra, de onroerende en de patrimoniuminkomsten: de thema's zijn voldoende bekend.

Maar zonder nog te rekenen op de posten die een nieuwe perceptie zouden veronderstellen, denk ik dat we voldoende hebben aangetoond dat het economisch²⁰ zonder meer mogelijk is om jaarlijks de nodige 300 miljard te mobiliseren om 300.000 arbeidsplaatsen volledig of 600.000 gedeeltelijk gesubsidieerde arbeidsplaatsen te scheppen in de niet-marktgerichte sectoren.

Deze voorstellen roepen verzet op in de politieke kringen en bij de sociale partners, maar het objectief is op zich geenszins irrealistisch of utopisch. De weigering om ze uit te werken heeft dus te maken met politieke en sociale keuzes.

We stelden het hierboven: om de levenskwaliteit van de bevolking te verbeteren, moet men prioritair tegemoet komen aan haar gewettigde en niet bevredigde behoeften door het scheppen van de nodige arbeidsplaatsen in de niet-marktgerichte sectoren. Alles is beschikbaar om het collectief welzijn van de bevolking te verhogen door een grotere gelijkheid in de toegankelijkheid tot dat welzijn mogelijk te maken en tegelijkertijd meer werknemers te laten participeren aan de realisering ervan.

In het licht van dat perspectief valt het moeilijk te begrijpen dat men voorrang geeft aan het ATV-project dat de gevangene blijft van de momenteel beschikbare werkgelegenheid ("aanbododen" door de patronen!) en dat ervoor zorgt dat een groter aantal werknemers onder elkaar de arbeidsplaatsen moeten delen die erop gericht zijn goederen en diensten te produceren via de accumulatielogica.

(vert. Robert Crivit)

Noten

- 1 Sommige van deze bedenkingen werden eerder voorgesteld in *La Semaine sociale* (het tijdschrift van het MOC, het franstalige ACW), *Chronique féministe* (publicatie van de Université des Femmes) en *Cahiers marxistes*.
- 2 De financiering van de sociale zekerheid door de fiscaliteit verandert niets aan deze kwestie zoals wordt aangetoond in Denemarken.
- 3 Aangezien de sociale bijdragen (zowel de patronale als de werknemersbijdrage) deel uitmaken van het salaris, betekent een vermindering ervan ook een vermindering van het aandeel van de lonen in het nationaal inkomen. Voor 1998 is de "alternatieve financiering" van de sociale zekerheid reeds goed voor 110 miljard, wat gelijk staat met 4,3 procent van de loonmassa waarop bijdragen geïnd kunnen worden.
- 4 Dat betekent op termijn een daling van de sociale prestaties en dus van het uitgesteld loon van de werknemer. Die vermindering staat op de agenda van verscheidene lidstaten van de Europese Unie. Ze maakt deel uit van de richtlijnen van de OESO.
- 5 Het is duidelijk dat verscheidene lidstaten van de Europese Unie om het even welke gelegenheid aangrijpen, ook de arbeidstijdverkorting, om de financiering van de sociale zekerheid te transformeren en over te gaan tot een systeem op basis van sociale bijdragen op het loon naar een financiering op basis van fiscaliteit. Daardoor wordt het mogelijk om over te stappen naar een systeem van minimale bijstandsprestaties, volgens de

filosofie van het liberaal-Beverdigistische systeem. In Frankrijk is er in dat opzicht geen verschil tussen de regeringen Juppé of Jospin.

- 6 De analyse-instrumenten zijn beschikbaar. Zie bvb. N. Fasquelle en S. Weemaes, *Perspectives financières de la sécurité sociale à l'horizon 2050*, Bureau du Plan, Planning paper 83, nov. 1997.
  - 7 Tegenover een situatie zonder die hervorming zullen de werknemers in 2007 meer dan 34 miljard verloren hebben. Zie M.J. Festjens, *De pensioenhervorming*, Federaal Planbureau, Planning paper 82, nov. 1997, p. 70.
  - 8 Als men verwijst naar het Nederlandse model, citeert men dikwijls onjuiste cijfers, er zijn immers veel meer deeltijdse banen dan er werknemers zijn (meer dan 135.000 vrouwen bezetten meer dan één deeltijdse arbeidsplaats!), bovendien vergeet men om het te hebben over de structuur van de Nederlandse ouderdomspensionen (er is een sociaal en een aanvullend stelsel).
  - 9 *Chronique Féministe*, nr. 60: "Emploi: ce n'est pas le travail qui manque".
  - 10 *Chronique féministe*, nr. 60, Het citaat van Gorz vindt men in *Métamorphoses du travail*, p. 285-286.
  - 11 We vermelden bijvoorbeeld het onderzoek op Europees niveau "Les initiatives locales de développement et d'emploi: une enquête dans l'Union européenne" (Bruxelles, 1996) dat 17 sectoren onderscheidt waarin behoeften niet bevredigd worden. Voor elk van die behoeften worden de redenen van hun bestaan opgesomd en de obstakels voor hun bevrediging.
- Het onderzoek dat werd uitgevoerd door de Koning Boudewijnstichting "Entreprises et services au personnel. Expériences dans l'Union européenne" (Bruxelles, 1997) situeert zich duidelijk in een markt kader. Het onderzoek wil de ondernemingen aanzetten om te investeren in "buurtdiensten".
- 12 Peemans-Poullet, "Créer des emplois, c'est possible...", samenvatting van bijdragen die verschenen in *En marche*, ANMC, Bruxelles, 1996.
  - 13 Hoe kan men beweren dat onze werklozen te laag geschoold zijn en tegelijkertijd de werknemers bedreigen met delokalisering naar landen waar de scholingsgraad van de arbeiders veel lager ligt? Waarom is de werkloosheidsgraad onder de jongeren overal veel hoger, hoewel zij overal beter opgeleid zijn dan de ouderen? Waarom zijn de vrouwen oververtegenwoordigd in de werkloosheid hoewel het gemiddelde opleidingsniveau van het vrouwelijke deel van de actieve bevolking hoger is dan dat van de mannen?
  - 14 Om de herverdeling te kunnen keren schuiven sommigen het idee van de "dienstencheques" naar voren.

15 Max Frank, "A la recherche des déterminants des dépenses et des recettes publiques en Belgique, ainsi que de leur déséquilibre (1955-1980)", in: Histoire des Finances publiques en Belgique, IV,2, Publications de l'Institut Belge des Finances Publiques, Bruylant, 1988, p.991-1099. Het cijfer dat we terugvinden in het jaarverslag van de Nationale Bank vertegenwoordigt slechts een deel van de rechtstreekse subsidies.

16 M. Saintrain en M.-J. Festjens, "Le financement alternatif: concept et évolution", in: Revue Belge de Sécurité Sociale, juni 1997, p. 477.

17 Nota voorgelegd aan de "ronde tafel over de pensioenen".

18 J. Pittevels, "La protection sociale par des mesures fiscales", in RBSS, op. cit., p. 520.

19 Sorterend onder de Rijksdienst voor Kinderbijslag van Werknemers (RKW).

20 En men moet ons niet komen vertellen dat investeringen in de niet-marktgerichte sector het risico op inflatie verhogen: als het gaat over subsidiëring van de marktsector vertelt men nooit iets over dat risico.

ELCKER-LK LEUVEN

Koning Albertlaan 2 - Kessel-Lo/Leuven

Tweeluik Tsjechië

(naar aanleiding van Euroëalia Tsjechië)

woensdag 18 november, om 20 u

Tsjechië: bewogen geschiedenis

Het roemrijke koninkrijk van Bohemen werd bij het einde van de middeleeuwen opgenomen in het Habsburgse rijk. Dat gebeurde niet zonder strijd: de nazaten van kerkhervormer en Boheems autonomist Jan Hus (1371-1415) zorgden voor hevig, eeuwenlang verzet tegen paus en keizer. Maar Bohemen werd een provincie van Oostenrijk, tot in 1918 toen de Tsjecho-Slowaakse republiek werd uitgeroepen. De republiek van Masaryk en Benes kende een moeilijk bestaan op het diplomatiek tussen de twee wereldoorlogen. Na de oorlog (en een communistische verkiezingsoverwinning) kwam het land in de Sovjetinvloedsfeer. De Praagse lente (1968) werd hardhandig onderdrukt, maar de "fluwelen revolutie" (1989) gaf het reeds vermolmd regime de genadeslag. Al snel kwam het tot een splitsing van het land. In Praag wordt de neoliberale regering wellicht binnenkort afgelost door de sociaaldemocraten.

inl.: Jan Vermeersch, voormalig journalist en medewerker van SEVI.

woensdag 25 november, om 20 u

Praag: centrum van Europese cultuur

Door Praag dwalen is dwalen door de Europese cultuur: van gotiek over barok, tot Jugendstil en Art Déco. Praag mag dan wel een politiek mindere rol gespeeld hebben in het Habsburgse rijk, het bleef een cultureel centrum. Een Tsjechisch sprekende meerderheid, en sterke joodse en Duitstalige minderheden, zorgden voor kruisbestuiving. En hou dan nog rekening met die bewogen geschiedenis.

Omstreeks 1920 was Praag een van de hoofdsteden van de internationale avantgarde, en de Tsjechische literatuur behoort tot de absolute wereldtop. Met onvergetelijke figuren als de goedlachse "brave" soldaat Schweijk (Hasek) of de Jozef K. uit 'het Proces' (Kafka), en verder schrijvers als Hrabal, Klima en Kundera.

inl.: Stepanka Kotrla, slaviste en docente Tsjechische literatuur aan de KU Leuven.

Om organisatorische redenen is het nodig om minstens acht dagen vooraf in te schrijven. Dat kan telefonisch bij Elcker-lk Leuven op 016.35.05.51.

Organisatie: Elcker-lk Leuven m.m.v. IMAVO vzw.